

**AXBOROT TEXNOLOGIYALARI SOHASIDAGI JINOYATLARNING
TUSHUNCHASI, BELGILARI VA ULAR BILAN AN’ANAVIY JINOYATLAR
O‘RTASIDAGI FARQLAR**

Sh.O.Mirzaabdullayev

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

A. I. Iminov

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI O‘QITUVCHISI

Kalit so‘zlar: *axborot texnologiyalari, kiberjinoiyat, kompyuter jinoiyati, internet, axborot xavfsizligi, firibgarlik, kiberxavfsizlik, elektron ma’lumotlar..*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarning tushunchasi, asosiy belgilari hamda ularning an’anaviy jinoyatlardan farqli jihatlari ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi natijasida yuzaga kelayotgan kiberjinoiyatlar, ularning sodir etilish usullari, ijtimoiy xavflilik darajasi va jamiyat hamda davlat xavfsizligiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarning o‘ziga xos xususiyatlari, xususan, anonimlik, transmilliylik, yuqori texnik imkoniyatlardan foydalanish hamda jinoyatni aniqlash va isbotlashdagi murakkabliklar ochib berilgan. Bundan tashqari, mazkur jinoyatlarning an’anaviy jinoyatlardan farqli tomonlari qiyosiy-huquqiy tahlil asosida ko‘rsatib o‘tilgan.*

Ключевые слова: *информационные технологии, киберпреступность, компьютерные преступления, интернет, информационная безопасность, мошенничество, кибербезопасность, электронные данные.*

Аннотация: *В данной статье проведён научно-правовой анализ понятия преступлений в сфере информационных технологий, их основных признаков, а также отличий от традиционных преступлений. В статье рассматриваются киберпреступления, возникающие в результате стремительного развития современных информационно-коммуникационных технологий, способы их совершения, степень общественной опасности и влияние на безопасность общества и государства. Особое внимание уделено специфическим особенностям преступлений в сфере информационных технологий, включая анонимность, транснациональный характер, использование высоких технических возможностей, а также сложности выявления и доказывания подобных преступлений. Кроме того, проведён сравнительно-правовой анализ различий между преступлениями в сфере информационных технологий и традиционными видами преступлений.*

Keywords: *information technologies, cybercrime, computer crime, Internet, information security, fraud, cybersecurity, electronic data.*

Annotation: *This article provides a scientific and legal analysis of the concept of crimes in the field of information technologies, their main characteristics, and the*

differences between such crimes and traditional crimes. The article examines cybercrimes arising from the rapid development of modern information and communication technologies, methods of committing these crimes, their level of social danger, and their impact on public and state security. Particular attention is paid to the specific features of information technology crimes, including anonymity, transnational nature, the use of advanced technical capabilities, and difficulties in detecting and proving such crimes. In addition, a comparative legal analysis of the differences between information technology crimes and traditional crimes is presented.

KIRISH

Bugungi kunda dunyo miqyosida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Internet tarmoqlari, elektron xizmatlar, mobil aloqa vositalari, sun'iy intellekt hamda raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi insonlar uchun katta qulayliklar yaratish bilan bir qatorda yangi turdagi huquqbuzarlik va jinoyatlarning paydo bo'lishiga ham sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, axborot texnologiyalari vositasida sodir etilayotgan jinoyatlar zamonaviy jamiyat xavfsizligiga jiddiy tahdid solayotgan global muammolardan biri hisoblanadi. Mazkur turdagi jinoyatlar kompyuter texnikasi, internet tarmoqlari, dasturiy vositalar hamda elektron axborot tizimlari orqali amalga oshirilishi bilan boshqa jinoyatlardan ajralib turadi. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar natijasida fuqarolarning shaxsiy ma'lumotlari noqonuniy qo'lga kiritilishi, bank va moliyaviy tizimlarga zarar yetkazilishi, davlat organlari faoliyatiga tahdid tug'ilishi hamda yirik iqtisodiy zararlar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli ushbu jinoyatlarning tushunchasi, o'ziga xos belgilari va an'anaviy jinoyatlardan farqli jihatlarini ilmiy-huquqiy jihatdan o'rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar ko'pincha yashirin tarzda, masofadan turib va transmilliy xarakterda sodir etilishi sababli ularni aniqlash, oldini olish hamda jinoyatchilarni javobgarlikka tortish jarayoni murakkab hisoblanadi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarning doimiy ravishda yangilanib borishi jinoyat sodir etish usullarining ham takomillashishiga olib kelmoqda. Mazkur holat esa huquqni muhofaza qiluvchi organlardan yuqori darajadagi texnik bilim, zamonaviy usullar va xalqaro hamkorlikni talab etadi. Ushbu maqolada axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarning mazmun-mohiyati, asosiy belgilari, sodir etilish usullari hamda ularning an'anaviy jinoyatlardan farqli tomonlari ilmiy va huquqiy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar bugungi kunda eng tez rivojlanayotgan va murakkablashib borayotgan jinoyat turlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar, internet tarmoqlari va elektron axborot tizimlarining keng qo'llanilishi natijasida jinoyatchilar tomonidan yangi usul va vositalardan foydalanish holatlari ortib bormoqda. Mazkur jinoyatlar nafaqat alohida fuqarolar, balki bank-moliya tizimi, davlat organlari, yirik korxonalar hamda xalqaro tashkilotlarga ham katta zarar yetkazishi mumkin. Shu sababli axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarning tushunchasi, belgilari va ularning an'anaviy jinoyatlardan farqli jihatlarini chuqur o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar deganda kompyuter texnikasi, dasturiy vositalar, telekommunikatsiya tarmoqlari yoki elektron axborot tizimlaridan foydalanish orqali sodir etiladigan ijtimoiy xavfli qilmishlar tushuniladi. Ushbu jinoyatlar natijasida axborot xavfsizligi buziladi, ma'lumotlar noqonuniy qo'lga kiritiladi, o'zgartiriladi yoki yo'q qilinadi hamda tizimlarning normal faoliyatiga zarar yetkaziladi. Bunday jinoyatlar ko'pincha kiberjinoyatlar deb ham ataladi. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga kompyuter tizimlariga noqonuniy kirish, zararli dasturlar yaratish va tarqatish, elektron firibgarlik, plastik karta ma'lumotlarini o'g'irlash, internet orqali tovlamachilik qilish, shaxsiy ma'lumotlarni noqonuniy yig'ish hamda kiberhujumlar uyushtirish kabi harakatlar kiradi. Ushbu jinoyatlarning asosiy obyekti axborot xavfsizligi, kompyuter tizimlari va elektron ma'lumotlar hisoblanadi. Mazkur turdagi jinoyatlarning o'ziga xos belgilari mavjud bo'lib, ular boshqa jinoyatlardan bir qator jihatlari bilan farqlanadi. Birinchi belgi — jinoyatning elektron yoki virtual muhitda sodir etilishidir. An'anaviy jinoyatlar odatda real hayotda bevosita jismoniy harakatlar orqali amalga oshirilsa, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar internet tarmoqlari va kompyuter tizimlari orqali masofadan turib sodir etiladi. Ikkinchi belgi — anonimlik hisoblanadi. Kiberjinoyatchilar turli texnik vositalar yordamida o'z shaxsini yashirish imkoniyatiga ega bo'lib, bu holat jinoyatni aniqlash va fosh etishni murakkablashtiradi. Uchinchi belgi — transmilliylikdir. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar davlat chegaralarini tan olmaydi, ya'ni bir davlat hududida turib boshqa davlatdagi axborot tizimiga hujum uyushtirish mumkin. Bu esa xalqaro hamkorlikni zaruriyatga aylantiradi. To'rtinchi belgi — yuqori texnik bilim va malakaning talab etilishidir. Kiberjinoyatchilar odatda dasturlash, kompyuter texnologiyalari va internet tizimlarini chuqur biladigan shaxslar bo'ladi. Shuningdek, mazkur jinoyatlar yashirin tarzda sodir etilishi, qisqa vaqt ichida katta miqdordagi zarar yetkazishi hamda dalillarni tez yo'q qilish imkoniyatining mavjudligi bilan ham xarakterlanadi. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar bilan an'anaviy jinoyatlar o'rtasida muhim farqlar mavjud. Avvalo, an'anaviy jinoyatlar ko'proq moddiy obyektlarga qarshi qaratilgan bo'lsa, kiberjinoyatlarda asosiy obyekt axborot va elektron ma'lumotlar hisoblanadi. Masalan, oddiy o'g'irlikda moddiy buyum o'g'irlanadi, kiberjinoyatda esa bank kartasi rekvizitlari yoki maxfiy ma'lumotlar noqonuniy qo'lga kiritiladi. Ikkinchi farq jinoyat sodir etish usulida namoyon bo'ladi. An'anaviy jinoyatlar ko'pincha bevosita jismoniy harakatlar orqali amalga oshiriladi, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar esa kompyuter texnikasi va internet orqali sodir etiladi. Uchinchidan, an'anaviy jinoyatlarni aniqlashda moddiy dalillar muhim o'rin tutsa, kiberjinoyatlarda elektron izlar va raqamli dalillar asosiy ahamiyatga ega bo'ladi. Bundan tashqari, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar qisqa vaqt ichida juda katta hududga zarar yetkazishi mumkin. Masalan, bir dona zararli dastur dunyoning turli mamlakatlaridagi minglab kompyuterlarni ishdan chiqarishi ehtimoli mavjud. Yana bir muhim jihat shundaki, an'anaviy jinoyatlarda jinoyatchi va jabrlanuvchi ko'pincha bir hududda bo'ladi, kiberjinoyatlarda esa ular turli davlatlarda joylashgan bo'lishi mumkin. Bu esa jinoyatni tergov qilish jarayonini yanada murakkablashtiradi. Hozirgi davrda internet foydalanuvchilari sonining ortib borishi, elektron tijorat va onlayn to'lov tizimlarining keng rivojlanishi axborot texnologiyalari

sohasidagi jinoyatlar ko‘lamining ham kengayishiga sabab bo‘lmoqda. Ayniqsa, fishing, xakerlik, internet firibgarligi va shaxsiy ma‘lumotlarni o‘g‘irlash kabi jinoyatlar keng tarqalmoqda. Shu bois ko‘plab davlatlarda kiberxavfsizlikni ta‘minlash, axborot tizimlarini himoya qilish hamda kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish bo‘yicha maxsus qonunlar va dasturlar ishlab chiqilmoqda. O‘zbekiston Respublikasida ham axborot xavfsizligini ta‘minlash va kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish bo‘yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Jumladan, Jinoyat kodeksida kompyuter axborotidan noqonuniy foydalanish, axborot tizimlariga zarar yetkazish va boshqa shu turdagi harakatlar uchun javobgarlik belgilangan. Shu bilan birga, davlat organlari tomonidan axborot tizimlarini himoya qilish, fuqarolarning shaxsiy ma‘lumotlarini saqlash hamda internet tarmog‘ida xavfsizlikni ta‘minlash bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar zamonaviy jamiyat rivojiga jiddiy xavf tug‘dirayotganligi sababli ularga qarshi kurashishda nafaqat huquqni muhofaza qiluvchi organlar, balki barcha fuqarolar, tashkilotlar va internet foydalanuvchilarining ham mas‘uliyati muhim hisoblanadi. Chunki axborot xavfsizligini ta‘minlash bugungi raqamli davrning eng dolzarb vazifalaridan biri sanaladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar zamonaviy jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan murakkab va xavfli jinoyat turlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar, internet tarmoqlari hamda elektron axborot tizimlarining keng rivojlanishi inson hayotiga katta qulayliklar yaratgan bo‘lsa-da, ushbu imkoniyatlardan noqonuniy maqsadlarda foydalanish holatlarining ortishiga ham sabab bo‘lmoqda. Natijada kiberjinoyatchilik global muammoga aylanib, davlatlar, tashkilotlar va fuqarolar xavfsizligiga jiddiy tahdid tug‘dirmoqda. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar o‘zining anonimligi, transmilliy xarakterga egaligi, yuqori texnik imkoniyatlardan foydalanilishi hamda qisqa vaqt ichida katta zarar yetkazishi bilan an‘anaviy jinoyatlardan tubdan farq qiladi. Ushbu jinoyatlarni aniqlash, tergov qilish va oldini olish jarayonlari ham murakkab bo‘lib, maxsus bilim va zamonaviy texnik vositalarni talab etadi. Ayniqsa, elektron dalillar bilan ishlash, kiberhujum manbalarini aniqlash va xalqaro hamkorlikni yo‘lga qo‘yish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlar natijasida bank tizimlari faoliyatining izdan chiqishi, shaxsiy ma‘lumotlarning tarqalishi, davlat sirlarining oshkor bo‘lishi hamda katta miqdordagi iqtisodiy zararlar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli mazkur turdagi jinoyatlarga qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylanishi zarur. O‘zbekiston Respublikasida ham axborot xavfsizligini ta‘minlash, kiberjinoyatchilikning oldini olish hamda internet tarmog‘ida xavfsiz muhit yaratish bo‘yicha muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Biroq axborot texnologiyalarining tezkor rivojlanishi jinoyat sodir etish usullarining ham takomillashib borishiga sabab bo‘layotganligi bois ushbu sohada qonunchilikni muntazam ravishda takomillashtirib borish, mutaxassislar malakasini oshirish va aholining kiberxavfsizlik bo‘yicha huquqiy madaniyatini yuksaltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, fuqarolar tomonidan internetdan foydalanishda ehtiyotkorlikka rioya qilish, shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish

10-May, 2026-yil

va turli kiberxavflarga nisbatan ogoh bo‘lish ham axborot xavfsizligini ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Umuman olganda, axborot texnologiyalari sohasidagi jinoyatlarga qarshi samarali kurashish uchun davlat organlari, huquqni muhofaza qiluvchi idoralar, axborot texnologiyalari mutaxassislari va jamiyatning barcha qatlamlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur. Faqatgina kompleks yondashuv va zamonaviy xavfsizlik choralarini qo‘llash orqaligina kiberjinoyatchilikning oldini olish hamda raqamli makonda barqaror va xavfsiz muhitni yaratish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rustamboyev M.X. Jinoyat huquqi. Maxsus qism. – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021.
2. Zokirov S.S. Axborot xavfsizligi va kiberjinoyatchilikka qarshi kurash. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020.
3. Abdurasulov Q.R. Kompyuter jinoyatlari va ularning kriminologik tavsifi. – Toshkent: Huquq, 2019.
4. Kaspersky E. Cybercrime and Cybersecurity. – Moscow: Kaspersky Lab Publishing, 2021.